

Emekli Öğretmenlerin Yaşam Doyumlarına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi*

Investigation Of Retired Teacher' Views About Life Satisfaction

Ayşe ŞİMŞEK¹, Serap BÜYÜKKIDIK²

Özet

Emeklilik dönemine uyum sağlamak, tatmin edici bir yaşam sürdürmek hem emekliler hem de toplumsal açıdan önemlidir. Yapılan çalışma emekli öğretmenlerin yaşam doyumlarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çünkü öğretmenlerin emeklilik dönemlerinde yaşamdan doyum almaları daha huzurlu, sağlıklı bir toplum için büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma emekli öğretmenlerin yaşam doyumunu düzeylerini ve nedenlerini ortaya koyması, eğitim sisteminde ve emeklilik sisteminde yapılması gereken değişikliklere yol göstermesi açısından önemli görülmüştür.

Araştırmada sosyal bir olguyu ayrıntılı bir şekilde incelemek ve derinlemesine anlamlandırmak için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak yedi adet açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır ve verilen yanıtların içerik çözümlemesi yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Burdur ilinde yaşayan 14'ü erkek, 6'sı kadın olmak üzere toplam 20 emekli öğretmen oluşturmuştur.

Araştırmanın sonucunda öğretmenlerin çoğunluğu sağlık problemi yaşamaması, çocuklarına ve ailesine kaliteli zaman ayırabilme isteği, meslekte yaşadığı yorgunluk ve okul ortamında yaşadığı problemler nedeniyle emekli olduklarını belirtmişlerdir. Yapılan alan taraması doğrultusunda elde edilen bilgilere bağlı olarak yaşam doyumunu duygusal, sosyal, ekonomik, aile yaşantısı ve boş zaman aktiviteleri bakımından incelenmiştir. Ayrıca emekli öğretmenlerin yaşadıkları pişmanlıklar ve memnuniyetleri de araştırılmıştır. Her katılımcının görüşlerinin yaşam tarzına göre farklılık gösterdiği ve bu durumun yaşam doyumunu etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Doyum, Emeklilik Dönemi, Emekli Öğretmenler, Yaşam Doyumu, Yaşam Doyumuna İlişkin Görüşler

*Bu araştırma 4. International Conference On New Trends In Education And Their Implications 'da Antalya'da (25-27 Nisan 2013) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹Öğretmen, aysesimsek1002@gmail.com

²Uzman, sbuyukkidik@gmail.com

Abstract

It is important for retirees as well as social to maintain a satisfying life, and adapt the retirement. This survey has done to indicate the life satisfactions of retired teacher . Because it is crucial for a healthy and peaceful society that the teachers to have the life satisfaction. This study has been significant in terms of the changes needed guidance about the study of life satisfaction of retired teachers and their reasons put forward, made in the education system and the pension system.

In the research ,the qualitative research method were chosen to sense depth and examine the social phenomena in details. Data were collected using a semi-structured interview form consisting of seven open-ended questions and content analysis was made up upon the responses. Working group of the study, 14 men living in the province of Burdur, 6 had a total of 20 retired teachers, including women.

The majority of the teachers have expressed that they were retired because of having health problems , results of hardworking, the request of having quality time with the family and kids, due to the fatigue and problems in the school environment . Depending on life satisfaction in accordance with the emotional, social, economic, family life and leisure activities were examined in terms of the field survey information obtained. Also regrets and satisfactions experienced by retired teachers were examined. Each participant's view vary according to lifestyle and life satisfaction has shown differences and seen to affect this situation.

Keywords: Satisfaction, Retirement Period, Retired Teachers, Life Satisfaction, Views on the Life Satisfaction

Giriş

Emeklilik Dönemi

İnsanın gelişim evreleri açısından konuyu ele aldığımızda insanın gelişim evreleri ile çalışma dönemleri birbiriyle örtüşür, birbirini tamamlar ve etkiler. İnsan önce bir işi yapmaya hazırlanır, işin ilk yıllarında zamanının büyük bir kısmını kendini yetiştirmeye harcar, işinde giderek ustalaşır, uzmanlaşır, uzmanlıkta doruğa ulaştığında ise bunu sürdürmeye çalışır ve sonunda emekli olur (Başaran, 2008: 47). Bu açıdan emeklilik dönemi yasalara göre belirli bir süre çalıştıktan sonra bireyin iş ile ilgisinin kesilerek kendisine aylık bağlandığı zaman olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan da emeklilik dönemi orta yaştan yaşlılığa geçişi belirleyen, toplumsal açıdan önemli bir dönüm noktasıdır (Salman, 2004).

Çalışma hayatının 20.yy başlarında belirli koşullar çerçevesinde düzenlenmesiyle birlikte emeklilik toplumlarda yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde bilim ve teknolojiye gelişmeler aynı zamanda yaşam koşullarının iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, beslenme ve eğitim olanaklarının artması gibi unsurlar yaşam süresini de beraberinde uzatmakta, emeklilik dönemi yaşamın uzun bir dönemi haline gelmektedir. Ayrıca çalışan insan sayısındaki artış ve insanların daha genç yaşlarda emekli olması bireylerin sayısında da artışı beraberinde getirmiştir. Böylece emeklilik büyük bir nüfusu ilgilendiren bir yaşam dönemi haline gelmiştir (Günay, 2006: 1).

Modern toplumlarda emeklilik yaşı yaşlılığın başlangıcı olan 65 yaş olarak kabul edilmektedir (Kalkan, 2008). Türkiye'de ise emeklilik ile ilgili düzenleme 8/6/1949 tarihli ve 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı kanununun 39. maddesinde 25 fiili hizmet yılını dolduran iştirakçilerden kadınlara ise 58, erkeklere ise 60

yaşını dolduranların istekleri üzerine emekli aylığı bağlanır şeklinde yer almaktadır. Ayrıca aynı kanuna eklenen geçici maddelerden 205. madde ile kadın iştirakçilerden 20, erkek iştirakçilerden 25 fiili hizmet yılını dolduranlara istekleri üzerine emekli aylığı bağlanır ifadesi eklenmiştir. Dünya Bankası verilerine göre ortalama yaşam süresinin kadınlarda 76, erkeklerde ise 71 düzeyinde bulunduğu (NTVMSNBC ve ajanslar, 2012) Türkiye'de emeklilik mevzuatı açısından kadınların 58, erkeklerin 60 yaşında emekli olduğunu varsayarsak insanlar yaklaşık 11-18 yıl yani insan ömrünün yaklaşık 1/5'lik bir dilimini emeklilik dönemi ile geçirmektedir. Bu sayısal veriler doğrultusunda Türkiye'deki bireylerin uzun bir emeklilik dönemi geçirdiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle bireyler için emeklilik dönemine uyum sağlamak ve mutlu bir yaşam sürmek; emekliler ve toplumsal refah için büyük bir önem taşımaktadır (Salman, 2004).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 7/626 esas numaralı yazılı soru önergesine verdiği cevapta 31.08.2011 tarihi itibarıyla 2003'de 24.190, 2004'de 23.999, 2005'de 28.173, 2006'da 19.135, 2007'de 19.051, 2008'de 15.338, 2009'da 10.112, 2010'da 9.510 ve 2011'de 7.645 olmak üzere toplam 157.153 öğretmen emeklilik, istifa ve diğer nedenlere bağlı olarak görevinden ayrılmıştır. Ayrıca 19.12.2003 tarihi itibarıyla 2003 yılında sistemde 497.997 öğretmen kayıtlı iken, 30.09.2011 tarihi itibarıyla toplam 662.472 öğretmen görev yaptığı göz önüne alındığında emekli öğretmenlerin emeklilik dönemlerinde yaşamdan doyum almaları daha huzurlu, sağlıklı bir toplum için büyük bir önem taşımaktadır (Kandemir, 2012).

Yaşam Doyumu

Doyum bireylerde açlık, susuzluk, cinsellik vb. temel biyolojik ihtiyaçların ya da merak, sevgi, yakınlık, başarı vb. gibi ruhsal ihtiyaçların giderilmesi sonucu denge durumunun yeniden kurulmasıdır (Budak, 2000: 226). İlk kez 1961 yılında Neugarten tarafından ortaya atılan yaşam doyum kavramı bir insanın beklentileriyle (ne istediği), elinde olanların (neye sahip olduğu) karşılaştırılmasıyla elde edilen bir durumdur. Yaşam doyumunu genel olarak kişinin tüm yaşamını ve bu yaşamın çeşitli boyutlarını içerir. Yaşam doyum kavramıyla belirli bir duruma ilişkin doyum değil, tüm yaşantıdaki doyum anlaşılır. Mutluluk, moral vb. gibi değişik açılardan iyi olma halini ifade eder (Neugarten, Havighurst ve Tobin, 1961). Başka bir anlatımla bireyin kendi yaşamını çeşitli ölçütlere göre yargılamasına dayanan bilişsel bir değerlendirmedir (Özgür, Babacan Gümüş ve Durdu, 2010). Neugarten yaşam doyumunu belirlemek için günlük yaşamdaki etkinliklerden zevk alma, yaşamın bir anlam taşıması, yaşamıyla ilgili amaçlarının olması ve geçmiş yaşamının sorumluluğunu kabullenmesi, yaşamı boyunca hedeflediği amaçlara ulaştığı inancına sahip olması, olumlu bir "ben" imgesine sahip olması ve zayıflıkları karşı kendini değerli bir varlık olarak kabul etmesi, yaşama yönelik genelde iyimser bir tutum içinde olması ölçütlerini kullanmıştır (Neugarten ve diğerleri, 1961).

Bireyin yaşamdan aldığı doyum düzeyi, ruhsal yönden iyi olma durumunu ve toplumla ilişkilerini devam ettirme sürecini etkileyen unsurlardan biridir (Onur, 1991). Yapılan araştırmalara bakıldığında yaşam doyum; sağlıklı yaşam biçimi davranışları (Akman, 2003), serbest zaman doyum (Gökçe, 2008), yaratıcılık ve mesleki tükenmişlik düzeyleri (Şahin, 2010; Acar Arasan, 2010; Üre, 2001; Şahin 2008), iş doyum (Tomrukçu, 2010; Keser, 2005; Acar Arasan, 2010), örgütsel iletişim ve kişilik

özellikleri (Şimşek, 2011), sosyal destek ve özyeterlilik (Çetinkaya, 2011), problem çözme becerileri (Ching-man, 1996; Kabasakal ve Uz, 2013), geleceğe yönelik beklentiler (Aydın, 2010), yalnızlık düzeyi (Üre, 2001) açısından ele alınmıştır. Alanyazın incelendiğinde emeklilerde ve yaşlı insanlarda yaşam doyumunu etkileyen değişkenlerin: cinsiyet (Calasanti, 1996; Ardert, 1997; Floyd ve diğerleri, 1992; Özgür ve diğerleri, 2010; Vara, 1999), bilişsel yeterlilik (Ardert, 1997), öznel iyi oluş (Ardert, 1997), yansıtıcı ve duyuşsal nitelikler (Ardert, 1997), anlamlı bir yaşama sahip olma, yaşamdan zevk alma, yaşamdaki uğraşının fazla olması (Peterson ve diğerleri., 2005: 31; Akt. Kümbül Güler ve Emeç, 2006), yaş, çalışma ve iş koşulları, eğitim seviyesi, din (Vara, 1999,s. 19; Özgür ve diğerleri, 2010), ırk, gelir düzeyi, evlilik ve aile yaşamı, toplumsal yaşam, kişilik özellikleri, biyolojik etmenler, sosyal destek ve çevresel koşullar (Köker, 1991; Özgür ve diğerleri, 2010) gibi değişkenler olduğu görülmüştür.

Doyle ve Forehand'a (1984) göre sağlık durumu, yalnızlık, para problemi yaşam doyumuyla ilişkili olduğu bulunurken, Schmitt ve diğerleri (1979) demografik özellikler, kişilik, iş, sağlık, özgüven, kontrol odağının ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Floyd ve diğerleri (1992) ise cinsiyet, sosyoekonomik durum, emeklilik süresi, part-time/kısa süreli çalışma durumunun yaşam doyumuyla ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Lee ve Chi (1990) ise 1172 yaşlı insan üzerinde yürüttükleri çalışmada, yaşam doyumunun etkileyicilerini atfedilen sosyal statü değişkeni, rol ile ilgili değişkenler, başarılı sosyal statü değişkeni, yaşam stili değişkeni olmak üzere dört başlık altında toplamışlardır (Akt: Ching-man, 1996: 5). Ching-man (1996: 5)'a göre ise yaşlı insanlar üzerinde yürütülen çalışmalarda yaşam doyumunu etkilediği düşünülen bağımsız değişkenler: sağlık özdeğerlendirmesi, sosyal desteğe ulaşılabilirlik, sosyal destek düzeyinden tatmin olma, günlük yaşam sorunlarının sıklığı, günlük yaşam sıkıntılarının çeşitliliği, kontrollü inanç dış odağı şeklinde belirtilmiştir. Alanyazındaki durum çalışmaları incelendiğinde ise; yaşlı insanların yaşam doyumuyla ilişkili diğer faktörler "problem çözme becerisi", "geçmiş yaşantıların yeniden çözümlenmesi", "kurumsallaşmaya karşı tutum", "sosyal çevre toplantı talepleri"dir (Ching-man, 1996: 84).

Kısacası yaşam doyumunu, bireylerin kendi yaşam örüntüleri ve standartları ile ilişkili süreçlerin bütünüdür. Öğretmenlerin ekonomik durumları, mesleki statüleri, hizmet verdikleri yer ve çevre koşulları, beklenti düzeyleri gibi değişkenler onların yaşam doyumlarını etkileyen değişkenlerdir (Avşaroğlu ve diğerleri, 2005: 118). Bu konuda ülkemizde son yıllarda öğretmenlerin yaşam doyumları düzeylerini; yalnızlık, öz-yeterlilikleri, iş doyumları, mesleki tükenmişlikleri açısından inceleyen çalışmalar bulunmaktadır (Üre, 2001; Arasan, 2010; Telef, 2011; Tomrukçu, 2010, Özyürek, Gümüş ve Doğan, 2012; Şahin, 2008).

Konu ile ilgili alan yazın incelendiğinde ülkemizde yaşam doyumunu ile ilgili yapılan çalışmaların sayısının arttığı ancak emekli öğretmenlerin yaşam doyumunu ile ilgili çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Yurtiçinde yapılan konu ile ilgili çalışmalara baktığımızda öğretmenlerin emeklilik dönemi ile ilgili sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır (Akçay, 1994; Salman, 2004; Yeten, 2005).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2012-2013 eğitim öğretim yılı istatistiklerine göre (2013), örgün eğitimde Türkiye'de 455.346'sı erkek, 488.654'ü kadın toplam 944.000 öğretmen görev yaptığı ve yaklaşık her yıl ortalama 17000-18000 öğretmenin de çeşitli nedenlerle emekli olduğu göz önüne alındığında öğretmenlerin emeklilik dönemlerinde yaşamdan doyum almaları daha huzurlu, sağlıklı bir toplum için büyük bir önem taşımaktadır. Bu açıdan bu araştırma emekli öğretmenlerin yaşam doyumunu düzeylerini ortaya koyması, eğitim sisteminde ve emeklilik sisteminde yapılması gereken değişikliklere yol göstermesi açısından önemli görülmüştür. Araştırmanın öğretmenlerin çalışma hayatı sonrasındaki yaşantılarına dikkat çekip, yaşam doyumlarını değerlendirilerek, daha verimli bir emeklilik dönemi için yapılacak çalışmalara kaynak oluşturması beklenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile emekli öğretmenlerin yaşam doyumlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Öğretmenlerin emekli olma nedenleri nelerdir?
2. Emekli öğretmenlerin yaşam doyumlarına ilişkin (duygusal, ekonomik, aile ilişkileri, sosyal ilişkiler, boş zaman aktiviteleri açısından) görüşleri nelerdir?
3. Emekli öğretmenlerin yaşantılarındaki pişmanlıkları ve memnuniyetleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Türü

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu ile odak grup görüşmeleri yapılarak, emekli öğretmenlerin yaşam doyumları hakkında derinlemesine bilgi edinmek amacıyla sosyal bir olguyu ayrıntılı bir şekilde incelemek ve derinlemesine anlamlandırmak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırma Grubu

Araştırmada uygun (kazara) örnekleme yolu izlenmiştir. Bu örnekleme yolunun seçilmesinde zaman, ekonomiklik ve iş yükünü azaltmak esas alınmıştır (Büyüköztürk vd., 2009: 91). Bu doğrultuda görüşmeler, Burdur İlinde yaşayan çeşitli sebeplerde emekliye ayrılmış 20 emekli öğretmenle gerçekleştirilmiştir. Araştırma etiği çerçevesinde katılımcıların isimleri kullanılmamıştır. Bu nedenle emekli öğretmenler K1, K2, K3.....K20 kodlarıyla isimlendirilmiştir. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1. Öğretmenlere Ait Demografik Bilgiler

Görev Süresi	f	%	Cinsiyet	f	%
20'den az yıl	1	5	Kadın	6	30
20-25 yıl	8	40	Erkek	14	70

26-30 yıl	11	55	Branş	f	%
Medeni hal	f	%	Sınıf	14	70
Bekar	1	5	Branş	6	30
Evli	19	95	Eğitim Durumu	f	%
Emeklilik Süresi	f	%	Eğitim Enstitüsü	7	35
5-10 yıl	13	65	Eğitim Fakültesi	6	30
11-15 yıl	4	20	Yüksekokul	5	25
16-20 yıl	2	10	Öğretmen Okulu	2	10
20 üstü yıl	1	5	Toplam	20	100,0

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya Burdur İlinde farklı branşlara sahip 14'ü erkek, 6'sı kadın toplam 20 emekli öğretmenin katıldığı görülmektedir. Bu öğretmenlerin çoğunluğu (n=7) eğitim enstitüsü mezunu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca emeklilik süresi 5-32 yıl arasında değişen öğretmenlerin 11'i 26-30 yıl görev yaptığını ve 13'ü ise 5-10 yıldır emekli olduğunu ifade etmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 19'u ise evli olduğunu açıklamıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma ile ilgili nitel veriler araştırmacı tarafından hazırlanmış 7 adet açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Görüşme formunun geliştirilmesi sürecinde önce ilgili alan yazın taranarak araştırma alanı ile ilgili genel bilgiler toplanmıştır. Bu bilgilerden yararlanarak açık uçlu sorulardan oluşan bir soru havuzu oluşturulmuştur. Daha sonra bu sorular taranarak ilk hazırlanan görüşme formu 15 soru ile hazırlanmıştır. Bu oluşturulan form uzman görüşüne başvurulmadan önce 5 emekli öğretmene uygulanmıştır. Bu aşamadan sonra eğitim bilimleri alanında bir uzmanın görüşleri de alınarak, görüşme formunda gerekli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişikliklerden sonra görüşme formu 7 soru içerecek şekilde tekrar düzenlenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu pilot uygulama olarak iki emekli öğretmene uygulanmıştır. Pilot uygulamada yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara verdikleri yanıtlar doğrultusunda ölçme aracının araştırma için gerekli verileri toplayabileceği düşüncesine ulaşılmıştır.

Bu çalışma Burdur İlinde çeşitli nedenlerle emekliye ayrılmış 20 emekli öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılmadan önce öğretmenlere telefonla ulaşılmış ve randevu alınmıştır. Araştırmacılar birinin katılımcılarla yüz yüze gerçekleştirdiği görüşmeler ses kayıt cihazı ile katılımcıların onayı alınarak kaydedilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

Araştırmada emekli öğretmenlerden elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla, bir metnin bazı sözcüklerinin daha içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak ifade edilmektedir (Büyükoztürk vd., 2009: 269). İçerik analizinde temel amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bunun için de birbirine benzeyen verileri bir araya getirmek ve okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlemek gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu açıdan araştırmacı tarafından görüşme sonrasında elde edilen cevaplar elektronik ortama aktarılmıştır. Aktarılan cevaplar doğrultusunda benzer görüşler gruplanarak tablolaştırılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde yöneltilen yedi sorudan elde edilen bulgular (emekli öğretmenlerin emekli olma nedenleri; yaşantılarının duygusal, sosyal ilişkiler, ekonomik, ailevi durumlar, boş zaman aktiviteleri, yaşantılarındaki pişmanlıkları ve memnuniyetleri) tablolar halinde ve görüşmelerden alıntılarla örneklendirilerek sunulmuştur.

Emekli Öğretmenlerin Emekli Olma Nedenlerinin Değerlendirilmesi

Görüşme sorularından “Emekli olma nedeniniz nedir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 2’de aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin Emekli Olma Nedenleri

Katılımcılar	Emekli olma nedenleri
K6, K7, K11, K14, K19	Çocukları ve ailesine kaliteli zaman ayırabilmek
K1, K3, K4, K8, K18	Sağlık problemleri
K10, K17, K20	Okul ortamında yaşadığı problemler
K5, K7, K13	Meslekte yaşadığı yorgunluk
K15, K18	Gurbetlik
K12, K9	Aldıkları iş teklifleri
K2	Hayallerini gerçekleştirme isteği
K16	Düzene karşı inat
K7	Meslekte kendini yetersiz görme

Öğretmenlerin emekli olma nedenlerini ele aldığımızda yukarıdaki Tablo 2’ de görüldüğü gibi öğretmenlerin çoğu (n=5) çeşitli sağlık problemleri yaşadıkları bunun yanı sıra çocukları ve ailesine kaliteli zaman ayırabilmek için emekli olduklarını belirtmişlerdir. Örneğin bu konuda K4 katılımcısı “Yaşadığım bir kaza sonucu omurilik felci oldum. Bu nedenle malülen emekliye ayrılmak zorunda kaldım...” şeklinde durumunu özetlerken; K8 “Kalbimde yaşadığım problem dolayısıyla emekli oldum. Artık birazda kendimle ilgilenmenin vaktinin geldiğine karar verdim. Sağlıktan başka hiçbir şeyin önemli olmadığını gördüm...” şeklinde kendini ifade etmiştir. K6 ise “Evliliğimde 17 yıl sonra bir çocuğum dünyaya geldi. Onu daha iyi koşullarda yetiştirebilmek için emekli oldum...” demiştir.

Öğretmenlerin bazıları (n=3) ise meslekte yaşadığı yorgunluğu ve okul ortamında yaşadıkları çeşitli problemleri emekli olma nedenleri olarak açıklamışlardır. K17 katılımcısı “*Öğretmen kadrosu yenilendikçe artık okulda kendimi yaşlı olarak görmeye başladım. Yerimi gençlere bırakmanın vakti geldi dedim.... Emekli oldum....*” Benzer şekilde K20 ise “*Emeklilik süremiz dolduktan sonra hep aklımda emekli olma düşüncesi vardı. Sonrasında benim kıdemimdeki arkadaşlar birer birey emekli olunca okulda kendi dengim, konuşacak kafa dengi arkadaşım kalmayınca emekli olmaya karar verdim...*” şeklinde kendini anlatmıştır.

Tablo 2’de belirtilen diğer nedenlere baktığımızda, ailesinden uzakta başka şehirde çalışmak zorunda kalmasına bağlı olarak yaşadıkları gurbetliği (n=2) ve aldıkları iş tekliflerini emekliliğe ayrılma nedenleri olarak belirten öğretmenler (n=2) de bulunmaktadır. Örneğin bu konuda K15 “*Ailem ...'da yaşıyordu. Ben ...'da çalışıyordum. Sadece belli tatillere ...'a gidebiliyorduk. Emeklilik hakkını elde edince artık bu gurbetliğe bir son verip ...'a ailemizin yanına yerleşmeyi istedik.*” derken K9 ise “*Bir özel dershaneden teklif gelince o kadar öğretmen içinden beni seçmeleri çok mutlu etti ve bu fırsatı değerlendirmek istedim ani bir kararla 1 hafta içinde emekli oldum.*” şeklinde kendini açıklamıştır.

K16 ise “*Uzun yıllar hiç bir yere tayin yaptıramadım. 15 yıl aynı yerde çalıştım. Tam 25. yılımda tayinim şehir merkezine oldu. O zaman da ben hayata, biraz da bu düzenin çirkinliğine inat emekli oldum.*” şeklinde yaptığı açıklama ile tayininin istediği yere yıllarca çıkmamasına karşı duyduğu öfkeye bağlı tayin sistemindeki aksaklıklara bir tepki olarak emekliliğe ayrıldığını ifade etmiştir. Ayrıca öğretmenler hayallerini gerçekleştirmek (n=1) ve meslekte kendilerini yetersiz görmeye başladıkları (n=1) için emekli olma kararı aldıklarını belirtmişlerdir.

Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarının Duygusal Açıdan Değerlendirilmesi

Görüşme sorularından “Emeklilik sonrasındaki yaşantınızı duygusal açıdan değerlendirebilir misiniz?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 3 ve Tablo 4’da olumlu ve olumsuz duygular şeklinde özetlenmiştir.

Tablo 3. Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarında Öne Çıkan Olumlu Duygu Durumları

Katılımcılar	Olumlu duygular
K3, K5, K6, K7, K9, K13, K14, K18, K19	Özgürlük
K9, K11, K16, K18, K19	Mutluluk
K9	Topluma aidiyetlik

Emekli öğretmenlerin emeklilik sonrasındaki yaşantıları duygusal açıdan değerlendirildiğinde 5 kişi emekli olduktan sonra daha mutlu olduklarını; 9 kişi emekli olduktan sonra daha önce planlayıp yapamadıklarını yapma fırsatı elde ettiklerini, kendilerini geliştirme imkanına kavuştuklarını böylece özgürce hareket edebilme olanağını elde ettiklerini belirtmişlerdir. Bu konuda K7 “*Emeklilik öncesi öğrencileri yetiştirmeye çalışmak, onları nitelikli bir bireyler yapmak için gayret ettim. Ama bu süre içinde kendime ve çevremdekilere yeterince vakit ayıramıyordum. Okul benim enerjimin büyük kısmını alıyordu. Emeklilik sonrasında ise artık kendime ve çevremdekilere daha fazla zaman ayırabiliyorum.*”

En başta resmi bir hayat tarzından, daha özgür bir hayat tarzına geçmek, kimseye hesap vermek zorunda olmamak beni daha çok memnun etti...” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Tablo 4. Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarında Öne Çıkan Olumsuz Duygu Durumları

Katılımcılar	Olumsuz duygular
K1, K8, K12, K15, K17	Boşlukta olma
K9, K17, K20	Saygınlık yitirme
K8, K19	İşe yaramama
K2, K17	Yalnızlık
K4	Yorgunluk
K15	Uyum sorunu
K15	Bocalama
K10	Sıkılma

Öğretmenlerin emeklilik sonrasında yaşantılarında duygusal açıdan olumsuzluklar yaşadıkları da görülmüştür. Bu açıdan incelendiğinde K10 kişisi emekli olduktan sonra sıkıldığını; K4 kişisi “*Çalışma hayatı içerisindeyken daha azimli, her alanda başarılı olmaya çalışan bir insanken, sonrasında artık kendimi daha yorgun, güçsüz hissediyorum...*” şeklinde yorulduğunu ifade etmiştir. 2 kişi ise işe yaramama duygusuna kapıldıklarını söylerken; K15 kişisi emekli olduktan sonra yeni bir çevreye girmesiyle birlikte çeşitli uyum sorunları ile karşılaştığını ve belirli bir dönem bocalama yaşadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra 3 kişi farklı olarak emekli olduktan sonra toplumdaki saygınlıklarını yitirdiklerini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Örneğin bu konuda K20 kişisi “*İlk sene özellikle sabahları sanki okula gidecekmışim gibi bir hisle yataktan erken saatlerde kalkardım. Zamanla alıştığımız saatleri değiştirdik. Toplumda kendimi daha geri planda, eski saygınlıktan uzakta buldum...*” diyerek toplumdaki saygınlıklarının zamanla azaldığını düşündüğünü söylemiştir.

Çalışma hayatının o yoğun temposundan sonra 5 kişi emeklilikle birlikte boşluğa düşmüş gibi hissettiklerini; 2 kişi kendilerini daha yalnız hissetmeye başladıklarını açıklamıştır. Örneğin bu konuda K2 kişisi: “*...Emekli olduktan kısa bir süre sonra eşimi kaybettim. Bu benim için büyük bir yıkım oldu. Çocuklarımda işleri sebebiyle başka şehirde oldukları için ilk zamanlar kendimi çok yalnız hissettim. Sonrasında da zaten yanlış bir evlilik yaptım. Kısa sürede de ayrıldım...*” şeklinde görüşünü paylaşmıştır. Kısacası emekli öğretmenlerin emeklilik sonrasındaki yaşantıları duygusal açıdan değerlendirildiğinde genel anlamda (n=11) öğretmenlerin emekli olmaktan memnun oldukları görülmektedir.

Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarının Sosyal İlişkiler Açısından Değerlendirilmesi

Görüşme sorularından “Emeklilik sonrasındaki yaşantınızı sosyal ilişkilerinizde yarattığı değişiklikler açısından değerlendirebilir misiniz?” sorusuna katılımcıların vermiş olduğu görüşler ve nedenleri Tablo 5’te özetlenmiştir.

Tablo 5. Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarının Sosyal İlişkiler Açısından Değerlendirilmesi

Katılımcılar	Düşünceler	Nedenleri	Katılımcılar
K3, K8, K11, K12	Sosyal açıdan değişiklik yaşamadım.	Aynı arkadaş grubumla görüşmeye devam ediyorum.	K3, K8, K11, K12
K1, K4, K6, K9, K10, K16, K19, K20	Sosyal çevrem arttı.	Farklı bir işle çalışma hayatıma devam ettiğim için farklı kesimlerden yeni arkadaşlar ediniyorum.	K1, K9, K16, K20
		Derneklere üye oldum.	K6, K9, K19
		Çeşitli kurslara katıldım.	K9, K10
		Partiye üye oldum.	K6
		Topluma rehber olmaya çalıştım.	K4
K2, K5, K7, K13, K14, K15, K17, K18	Sosyal çevrem azaldı.	Okul bizi birbirimize bağlıyordu. Emekli olduktan sonra arkadaşlarımla iletişim kurmakta zorlanıyorum.	K2, K5, K7, K13, K14, K15, K17, K18
		Ortam değişikliği yaşadığım için eski arkadaşlarımla görüşmekte zorlanıyorum.	K15, K18

Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplar Tablo 5’e göre incelendiğinde 4 kişinin sosyal açıdan bir değişiklik yaşamadıkları görüşünü paylaştıkları görülmektedir. Bu durumu öğretmenler emekli olmadan ve emekli olduktan sonra da aynı arkadaş gruplarıyla ilişkilerini sürdürmelerine bağlamışlardır. Örneğin bu konuda K8 kişisi: “ ...Aynı arkadaş çevresiyle görüşmelere devam ediyoruz. Hatta bizim 1988’den beri çalışma arkadaşlarımızla sürdürdüğümüz bir akşam günümüz var. Ailelerimizle birlikte 2 haftada bir akşamları birimizin evinde buluşuyoruz. Böylece birbirimizden kopmuyoruz, iletişimimiz devam ediyor...” demiştir.

8 kişi ise emekli olduktan sonra sosyal ilişkilerinin arttığını belirtmiştir. Bunun nedeni olarak da farklı bir işle çalışma hayatına devam ettikleri için yeni arkadaşlık ilişkileri geliştirme fırsatı bulduklarını (n=4), derneklere (n=3), partilere (n=1) üye olarak sosyal çevre edindiklerini ifade etmişlerdir. Örneğin K9 kişisi “Tebdil-i mekanda ferahlık vardır sözünü severim. Onun için emekli olduktan sonra çalışma hayatına atılarak ortam değiştirmek istedim. Hiç hayal bile edemeyeceğim fırsatlar yakaladım... Şimdi Somalili öğrencilere Türkçe Öğretmenliği yapıyorum. Kendimi adeta dünya öğretmeni olarak görüyorum... Böylece her kesimden yerli, yabancı birçok dost edindim. Çok evladım oldu...” açıklamasını yapmıştır. Bunun yanı sıra bu konuda çeşitli kurslara katılarak (n=2) ve topluma rehber olmaya çalışarak (n=1) yeni arkadaşlar edindiklerini, çeşitli insanlarla iletişime geçmeye çalıştıklarını açıklamışlardır.

Öğretmenlerin 8'i ise emekli olduktan sonra sosyal çevresini azaldığını belirtmiştir. Bu öğretmenler okulun sosyal açıdan bağlayıcı bir unsur olduğunu ne yazık ki emekli olduktan sonra okuldaki öğretmen arkadaşlarıyla iletişim kurmakta zorlandıklarını hatta birçoğuyla görüşemediklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra 2 kişi de emekli olduktan sonra yaşadıkları yeri, ortamı değiştirmeleri nedeniyle eski arkadaşlarıyla görüşmekte zorlandıklarını söylemişlerdir. Örneğin bu konuda K15 kişisi “...Daha kısıtlı bir çevre içinde buldum kendimi. Emekli olmadan önce öğretmen arkadaşlarım, komşularıyla daha güzel ilişkiler içerisindeydim. Emekli olduktan sonra bu çevre ile ilişki tamamen kesip yepyeni bir çevreye adım attım. Başta kendimi insanlardan uzak tuttum. Kendimi mutlu hissetmedim. Sonrasında zamanla belli bir çevre kurdum. Ama hala tam anlamıyla aynı dili konuştuğumuzu düşünmüyorum...” şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarının Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi

Katılımcıların “Emeklilik sonrasındaki yaşantınızı ekonomik yönden değerlendirebilir misiniz?” sorusuna vermiş olduğu yanıtlar ve yanıtlarının nedenleri Tablo 6’de özetlenmiştir.

Tablo 6. Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarının Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi

Katılımcılar	Düşünceler	Nedenleri	Katılımcılar
K2, K13, K14	Emeklilik sonrasında ekonomik sıkıntı yaşamadım.	Çalışırken kazancımı yatırım yaparak değerlendirdim. Eşim de çalıştığı için sıkıntı yaşamadım. Çocuklarım kendi ekonomik özgürlüklerine kavuşmuştu.	K2, K13 K14, K2
K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K15, K16, K17, K18, K19, K20	Emeklilik sonrasında ekonomik sıkıntı yaşadım.	Emekli olmadan önceki ve emekli olduktan sonraki aldığımız maaş arasında çok büyük bir azalma var. Emeklilik maaşı yeterli değildi, çalışma hayatına devam etmek durumunda kaldım. Çocuklarımın eğitim ihtiyaçları arttığı için zorlandım. Maaşlarımıza çok az zam yapılıyor.	K4, K7, K8, K10, K12, K19, K20 K1, K9, K11, K15, K16, K17, K18 K3, K5, K20 K6

Emekli öğretmenlerin emeklilik sonrasındaki yaşantıları Tablo 6'ya göre ekonomik yönden incelendiğinde katılımcılardan 17'si maddi olarak sıkıntı yaşadıklarını dile getirirken, 3'ü maddi açıdan bir değişiklik yaşamadıklarını belirtmiştir. Maddi sıkıntı yaşamadıklarını belirten öğretmenler maddi sıkıntı yaşamama nedeni olarak çalışma hayatında yeterince yatırım yapmalarına, eşlerinin de çalışmasına ve çocuklarının ekonomik özgürlüğe kavuşmasına bağlamışlardır. Örneğin bu konuda K13 kişisi "...benim için çok değişiklik olmadı. Çünkü ben hiçbir zaman memuriyetten aldığım parayı oturup da yiyeyim diye düşünmedim. Yatırım yaparak değerlendirmeye çalıştım. Bu yatırımı da emeklilikte büyütme gayret ettim..." şeklinde bir görüş bildirmiştir. K14 kişisi ise "Emekli olduktan sonraki aldığımız maaştan memnun değilim ama bunun çokta sıkıntısını çekmiyorum. Eşim de emekli olduğu için iki maaşın olması bizi biraz daha rahatlatıyor..." yönündeki düşüncesiyle emekli olduktan sonra ekonomik sıkıntı yaşamama nedenlerini açıklamışlardır.

Emekli olduktan sonra ekonomik açıdan sıkıntı yaşayan öğretmenlerin böyle bir sıkıntı yaşamalarına neden olan unsurlar incelendiğinde ise emekli olduktan sonra maaşlarında çok büyük bir azalma olduğu (n=7), emekli maaşlarının yeterli olmadığı (n=7), çocuklarının eğitim ihtiyaçları arttığı (n=3), maaşlarına yapılan zammın yeterli olmadığı (n=1) yönünde görüşler ortaya çıkmıştır. Bu açıdan K11 kişisi "...Maaşımda 700-800 milyon gibi düşüş oldu. Bu da neredeyse bir askeri ücretle çalışan insanın maaşına tekabül ediyor. Tabi ki bu maddi kayba alışmak biraz zaman aldı. Hatta bu nedenle çalışma hayatıma devam ettim ." K3 kişisi de benzer şekilde "Emekli olduğumuzda çalışan -emekli arasındaki maaş farkı ile şu andaki maaş farkları arasında çok büyük fark ediyor. Bu durumda çocuk okutan bir emekli olarak beni açıkçası emekli olduğuma pişman ediyor. Çünkü her geçen gün alım gücümün azaldığını daha çok hissediyorum. Özellikle çocuklarımla eğitim ihtiyaçlarını gidermede çok büyük zorluklar yaşıyorum. Bu durum tabi ki de beni düşündürüyor..." demiştir.

Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarının Ailevi Durumlar Açısından Değerlendirilmesi

Katılımcılara yönlendirilen "Emeklilik sonrasındaki yaşantınızı aile yaşantınızda yarattığı değişiklikler açısından değerlendirebilir misiniz?" sorusuna verdikleri yanıtlar ise Tablo 7'da özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 7. Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarının Ailevi Durumlar Açısından Değerlendirilmesi

Katılımcılar	Düşünceler	Nedenleri	Katılımcılar
K11	Aile yaşantımda hiçbir değişiklik yaşamadım.	Eşim ve çocuklarımla birlikte emeklilik öncesindeki aile yaşantımıza aynen devam ediyoruz.	K11
K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K16,	Aile yaşantımda değişiklik yaşamadım.	Çocukların evlenme, okuma, çalışma hayatına başlamaları vb. nedenlerle evden ayrılmaları.	K1, K3, K8, K13, K14, K15, K17, K18, K20
		Aileme daha iyi vakit ayırabildim.	K4, K7, K9, K10, K12,

K17, K18, K19, K20	K16, K17, K19
Eşlerini, anne-babalarını ve yakın akrabalarının hayatlarını kaybetmesi.	K2, K4, K5, K13, K20
Ortam değişikliği yaşamaları.	K5, K15, K20
Ailelerinin genişlemesi. (Torunlarının olması, çocuklarının olması vb.)	K6, K13
Aileme yeterince vakit ayıramadım.	K5, K20

Tablo 7 incelendiğinde katılımcılardan yalnızca K11 kişisi “*Hanımımınla aynı şekilde tüm aile birlikte mutlu bir yaşama devam ediyoruz. Emekli olmam hayatımızda hiçbir değişiklik yaratmadı...*” diyerek aile yaşantısının emeklilik sonrasında da aynen devam ettiğini belirtmiştir.

Katılımcıların 19’u ise aile yaşantısında değişiklikler olduğu belirtmişlerdir. Bu temel düşüncenin alt basamaklarını incelediğimizde ise aile yaşantısında değişiklik yaşayan katılımcılardan 9’u çocuklarının evlenme, okuma, çalışma hayatına başlamaları vb. nedenlerle evden ayrılmalarının bu değişime sebep olduğu görüşünü paylaşmıştır. 5 kişi emekli olduktan sonra yakınlarını kaybettiklerini, 3 kişi yaşadıkları şehri veya ortamı değiştirdiklerini, 2 kişi ailelerine yeni üyelerin katılımıyla ailelerinin genişlediğini belirtmişlerdir. Örneğin K20 kişisi: “*Çocuklarımız okumak için farklı illere gitti. Biz yaşlı babama bakmak için onun yanına köye taşındık. Akrabalarımıza, ailemize her anlamda yardımcı olmaya çalıştık. Ama çocuklarımızın yanında istediğimiz zaman da olmadık. Köydeki ortamdan kopamadık. Çevremizden kayıplarda verdik. Bütün bunlar ister istemez bizi etkiledi...*” şeklinde kendisini ifade etmiştir. K4 kişisi ise “*Yaşadığım rahatsızlıktan sonra eşim benden çeşitli nedenlerden dolayı ayrıldı. Ardından kısa bir süre sonra hayatını kaybetti. Böylece aile yaşantımın dengesi tamamen bozuldu. Ben de bu durumdan çevremdeki insanlarla arkadaşlık kurmaya çalışarak, akrabalık ilişkilerimi güçlendirerek kurtulmaya çalıştım...*” demiştir.

Ayrıca araştırma sonucunda öğretmenlerin emeklilik döneminde ailelerine zaman ayırma konusuna değindikleri ve bu konuda kimi (n=8) öğretmenin emekli olduktan sonra ailesine daha çok zaman ayırabilme fırsatı yakaladığını belirttiği görülürken kimi (n=2) öğretmenin ise tam tersine emekli olduktan sonra ailesine yeterince zaman ayıramadığını belirttikleri gözlenmiştir. Örneğin K10 kişisi “*Çocuklarım emekli olmadan önce beni akşamdan akşama görüyorlardı. Ama emekli olduktan sonra artık evde beni görmeye başladılar. Onlarla daha rahat ilgilenme fırsatım oldu...*” ; K12 kişisi de “*...Eşinle ve çocuğunla daha rahat kahvaltı yapabiliyorsun, oturup sohbet edebiliyorsun. İş stresi ve yoğunluğu olmuyor bu açıdan emekli olmak olumlu diyebilirim...*” şeklinde bir açıklama yapmışlardır. K5 kişisi de farklı olarak: “*Emekli olduktan sonra yaşadığımız ortamı değiştirmek zorunda kaldık. Bu durum çocuklarımızın ihtiyaç duydukları zamanlarda yanlarında olmamı engelledi. Onlara yeterince zaman ayıramadım...*” demiştir.

Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarının Boş Zaman Aktiviteleri Açısından Değerlendirilmesi

Emekli öğretmenlerin “Emeklilik sonrasındaki yaşantınızda boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 8’de verilmeye çalışılmıştır.

Tablo 8. Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarının Boş Zaman Aktiviteleri Açısından Değerlendirilmesi

Katılımcılar	Düşünceler
K1, K2, K3, K8, K12, K13, K17, K18, K20	Kahve kültürü
K3, K5, K6, K11, K14	Yayın takibi
K2, K13, K17, K18, K20	Tarım ve hayvancılık faaliyetleri
K9, K10, K13	Kurs- etkinlik
K6, K9, K19	Dernek çalışmaları
Hepsi	Televizyon izleme

Emekli öğretmenlerin Tablo 8’e göre boş zaman aktiviteleri incelendiğinde katılımcılarının hepsi boş zamanlarında televizyon programlarını izlediğini belirtirken; çoğunluğu (n=9) kahveye gittiklerini, 3 kişi dernek çalışmaları yaptıklarını, 3 kişi çeşitli kurs-etkinliklere katıldıklarını, 5 kişi çeşitli yayın takibi yaptıklarını ve tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile boş zamanlarını değerlendirdiklerini belirtmiştir. Katılımcıların görüşleri incelendiğinde birçoğunun boş zamanlarını birden fazla aktivite ile değerlendirdikleri görülmüştür. Özellikle tüm öğretmenlerin boş zamanlarında televizyon izlediğini belirtmesi önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilir ve bu durum televizyon programlarının ulaşılabilirliğinin kolay olmasına bağlanabilir. Araştırmaya katılan erkek katılımcıların hepsinin (n=9) kahveye gitme alışkanlığı olduğunu belirtmeleri de dikkate alınması gereken bir başka sonuç olarak değerlendirilebilir. Öğretmenlerden kahveye gitme konusunda K12 katılımcısının görüşü aşağıdaki gibidir:

“...Kahveye gidiyorum. Burdur'un küçük bir yer olması, sosyal etkinliklerin olmaması, eskiden gelen bir hobimiz de olmadığı için başka bir aktivitede bulunamıyorum...”(K12).

Dernek faaliyetleri, kurs etkinlikleri, sosyal aktivitelere katılım gösterdiğini belirten K9’un görüşü ise şu şekildedir:

“Emeklilik öncesinde de sonrasında bir derneğin yönetim kurulunda aktif görev yapmaktayım. Bu benim baya bir zamanımı alıyor. Bununla birlikte vakit buldukça tv izlerim, spora giderim, günlere giderim, tiyatroya, koroya, sinemaya giderim, çeşitli kurslara katılırım. Mesela tel kırma, rölyef kurslarına katıldım. Çeşitli kurslara katılarak da kendimi geliştirmeye gayret ediyorum...” (K9).

Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarındaki Pişmanlıklarının ve Memnuniyetlerinin Değerlendirilmesi

Katılımcıların görüşmede sorulan “Yaşantınıza dönüp baktığınızda "Keşke .... olsaydı" veya "İyi ki ... yapmışım" dediğiniz durumlar yaşadınız mı? Bunları ifade edebilir misiniz?” sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 9’da özetlenmiştir.

Tablo 9. Emekli Öğretmenlerin Yaşantılarındaki Pişmanlıklarının ve Memnuniyetlerinin Değerlendirilmesi

Katılımcılar	Keşke ... Yapsaydım	İyi ki ... Yapmışım	Katılımcılar
K1, K7, K9, K12, K13	Keşke dediğim durumlar olmadı.	İyi ki yapmışım dediğim durumlar olmadı.	K3
K2, K4, K15, K18, K20	Bazı yaşadıklarımı düzeltme imkanım olsa.	Çocuklarıma iyi bir gelecek sağlamışım.	K1, K10, K14, K16, K17, K20
K3, K6, K14, K15	Daha çok param olsa.	Öğretmen olmuşum.	K2, K4, K5, K12, K13, K19
K15, K16, K17	Tayinimi çalışırken istediğim yere yaptırabilseydim.	Mutlu bir ailem var.	K7, K8, K9, K13, K14
K17, K20	Çocuklarıma daha iyi bir gelecek sağlayabilseydim.	Kendimi sosyal güvence altına almışım.	K4, K7, K12, K20
K5, K10	Erken emekli olmasaydım.	Çalışma hayatıma devam ediyorum.	K9, K16, K17, K20
K8, K11	Daha iyi yaşam şartlarım olsaydı.	Çocuklarım var.	K6, K9, K15
K6	Daha erken çocuk sahibi olabilseydim.	Sağlıklıyım.	K11, K18
K16	Tüm Türkiye'yi gezebilseydim.	Yatırımlar yapmışım.	K13, K14
K2	Eşim hayatta olsaydı.		
K19	Emeklilere yönelik daha çok etkinlik yapılırsa.		
K4	Mutlu bir ailem olsaydı.		

Araştırmaya katılan 20 öğretmenin yaşamlarına dönüp baktıklarında “keşkeleri” yani pişmanlık yaşadığı durumların olup olmadığı incelendiğinde katılımcılardan 5’i “Keşke dediğim durumlar olmadı” şeklinde görüş bildirmiştir. K9 bu konuda “...Ayrıca bu konuda keşkelerimizin bizi olgunlaştırdığını düşünüyorum. O yüzden keşkeler varsa, tecrübe var demektir. Tecrübe varsa olgunlaşma var demektir. Olgunlaşma varsa insan iyi olmuş demektir. O yüzden çok keşkelerim olmadı. Olduysa da onlardan ders çıkarttım. Onları bana engel olan bir durum olarak düşünmedim...” şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Diğer görüşleri incelediğimizde, 5 katılımcı “Keşke bazı yaşadıklarımı düzeltme imkanım olsa.” diyerek kimi pişmanlıklar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Tüm katılımcıların 4’ü “Keşke daha çok param olsa.” diyerek maddi yönden yaşadıkları sıkıntıların hayatta istediklerinin önünde kimi zaman bir engel teşkil ettiğini belirtmiştir. Bunların dışında “Keşke eşim hayatta olsaydı” (n=1), “Keşke mutlu bir ailem olsaydı” (n=1), “Keşke daha erken çocuk sahibi olabilseydim.” (n=1), “Keşke erken emekli olmasaydım.” (n=2), “Keşke daha iyi yaşam şartlarım olsaydı.” (n=2), “Keşke tayinimi çalışırken istediğim yere yaptırabilseydim.” (n=3), “Keşke tüm Türkiye’yi gezebilseydim” (n=1) ve “Keşke çocuklarıma daha iyi bir gelecek sağlayabilseydim.” (n=2) ve “Keşke emeklilere yönelik daha çok etkinlik yapılırsa” (n=1) şeklinde bu konuda farklı düşünceler ortaya konmuştur. Ayrıca bazı katılımcıların yaşantılarında birden fazla “keşkelerinin” olduğu görülmüştür. Örneğin K16 kişinin görüşü aşağıdaki gibidir:

“Keşke siyasetle ilgilenseydim. Çünkü uzun yıllar hiç bir yerden bir yere tayin yaptıramadım. Ama siyasetle uğraşan aynı şartlardaki insanlara baktığımda hep iyi yerlerde görev yaptım, daha iyi şartlarda çalıştım. Bu durum hep içimde bir eziklik yarattı. Keşke bende siyasetle uğraşsaydım dedim... Keşke yeterli ekonomik düzeyim olsaydı da emeklilik sonrasında tüm Türkiye’yi gezebilme imkanım olsaydı...” (K16).

K3 kişinin düşüncesi ise *“Bu aralar en çok çocuklara para yetiştiremeyince keşke daha çok param olsa diyorum...”* şeklinde iken K4 kişinin *“...Keşke bu kazayı geçirmeseydim, keşke mutlu bir ailem olsaydı, keşke bir çocuğum olsaydı...”* şeklindedir.

Tablo 8’de “İyi ki... yapmışım” dedikleri durumlar yani hayatlarına dair memnuniyetleri incelendiğinde ise katılımcılardan 6’sı yani “İyi ki çocuklarıma iyi bir gelecek sağlamışım.” derken, 6’sı “İyi ki öğretmen olmuşum.” demiştir. Katılımcılardan 5’i ise mutlu bir ailesinin olmasının iyi ki demesine yol açtığını dile getirmiştir. Bunun dışında “İyi ki çocuklarım var.” (n=3), “İyi ki kendimi sosyal güvence altına almışım.” (n=4), “İyi ki çalışma hayatına devam ediyorum.” (n=4), “İyi ki sağlıklıyım.” (n=2) ve “İyi ki yatırımlar yapmışım.” (n=2) şeklindeki görüşlerini ifade etmişlerdir. Örneğin bu konuda K19 *“Öğrencilerimin bir yerlere geldiğini görmek bana büyük bir haz verdiği için iyi ki öğretmen olmuşum diyorum. Özel hayatımda ise iyi ki oğlumu doğurmuşum diyorum”* derken; K5 kişisi ise *“İyi ki okumuşum, bir meslek sahibi olmuşum diyorum. Çünkü ben bir çoban kızıydım, dağlarda koştururken okuyup bir meslek sahibi olmam benim için en büyük mucizedir. Bunun için anneme babama beni okuttukları, meslek sahibi yaptıkları için çok teşekkür ediyorum...”* demiştir. K11 ise *“İyi ki sağlıklı bir şekilde ailemin başındayım. Her şeyin başı sağlık diyorum. Sağlık olmadıktan sonra inanın her şey boş...”* açıklamasını yapmıştır. Sağlıklı bir şekilde hayatını sürdürmekten dolayı yaşadığı memnuniyeti dile getirmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada emekli öğretmenlerin yaşam doyumlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ülkemiz nüfusuna bakıldığında önemli bir paya sahip olan öğretmenlerin emeklilik dönemlerinde yaşamdan doyum almaları daha huzurlu, sağlıklı bir toplum için büyük bir önem taşımaktadır. Bu açıdan bu araştırma emekli öğretmenlerin yaşam doyumu düzeylerini ve nedenlerini ortaya koyması, bu doğrultuda elde edilen sonuçlardan yola çıkarak eğitim ve emeklilik sisteminde yapılması gereken değişikliklere yol göstermesi açısından önemli görülmüştür.

Öncelikle 20 öğretmene sorarak, aldığımız yanıtları incelediğimizde öğretmenler emekli olma nedenlerini sağlık problemi yaşamasına (n=5), çocuklarına ve ailesine kaliteli zaman ayırabilme isteğine (n=5), meslekte yaşadığı yorgunluğa (n=3), okul ortamında yaşadığı problemlere (n=3), gurbetliğe (n=2), hayallerini gerçekleştirme isteğine (n=1), düzene karşı inat (n=1) ve meslekte kendini yetersiz görmesine (n=1) bağlamışlardır. Burada öğretmenlerin belli bir süre sonra yaşadıkları sağlık problemlerinin mesleki yaşantılarını sürdürmelerini engellediğini ve bu durumun mesleklerini yürütmelerini zorlaştırdığını söylenebilir. Ayrıca çalışma yaşantısı, öğretmenlerin aile yaşantısına ve çocuklarına karşı yeterince ilgi göstermelerini bazı açılardan kısıtlayabilmektedir ve bu durum öğretmenlerin emekli olma kararlarını da etkileyebilmektedir.

Yapılan alan taraması doğrultusunda elde edilen bilgilere bağlı olarak yaşam doyumu duygusal, sosyal, ekonomik, aile yaşantısı ve emeklilik dönemi boş zaman aktiviteleri bakımından incelenmiştir. Her katılımcının görüşlerinin yaşam tarzına göre farklılık gösterdiği ve bu durumun yaşam doyumunu etkilediği görülmüştür. Bu doğrultuda:

Araştırmaya katılanların çoğu (n=11) emeklilik yaşantılarına dair olumlu duygular ifade ederken, diğerleri (n=9) olumsuz duygular içinde olduklarını belirtmişlerdir. Yaşadıkları duygu durumlarını ele aldığımızda ise öğretmenlerin olumlu duygularda mutluluk, özgürlük ve topluma aidiyetlik; olumsuz duygu durumlarında ise sıkılma, yorgunluk, işe yaramama duygusu, uyum sorunu, saygınlık yitirme, boşlukta olma hissi, yalnızlık ve bocalama hislerini yaşadıkları görülmüştür. Emekli öğretmenlerin emeklilik sonrasındaki yaşantıları duygusal açıdan değerlendirildiğinde genel anlamda öğretmenlerin (n=11) emekli olmaktan memnun oldukları görülmektedir. Bu memnuniyetinin temelinde de öğretmenlerin emekli olmakla birlikte kendilerine ve çevresine daha çok zaman ayırabilme fırsatı yakalayabilmesinin, kendilerini daha iyi hissetmelerine neden olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Emekli öğretmenlerin emeklilik sonrasındaki yaşantılarını sosyal ilişkilerinde yarattığı değişiklikler açısından ele aldığımızda ise sosyal açıdan değişiklik yaşamadım (n=4), sosyal çevrem arttı (n=8) ve sosyal çevrem azaldı şeklinde temelde üç farklı görüşün hakim olduğu görülmüştür. Bu bağlamda düşüncelerin nedenlerini incelediğimizde ise sosyal çevresinde bir değişiklik yaşamadığını belirten öğretmenler bu durumu emeklilik sonrasında aynı arkadaş grubundan kopmamasına ve hala onlarla görüşmeye devam etmelerine bağladıkları belirtmişlerdir. Sosyal çevresinin arttığını belirten öğretmenler ise farklı işlerde çalışarak çalışma hayatlarını devam ettirmeleri neticesinde farklı kesimlerden yeni arkadaşlar edindiklerini açıklamışlardır. Bunun yanında çeşitli dernek ve partilere üye olarak, çeşitli kurslara katılarak ve topluma rehber olma amacıyla daha çok insana ulaşabilme düşüncesiyle sosyal çevrelerini geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Sosyal çevresinin emeklilikten sonra

azaldığını belirtenler ise okulun sosyal bir bağlayıcı işlevi gördüğünü, birbirleriyle daha rahat iletişim kurmalarına olanak tanıdığını ama emekli olduktan sonra okuldan kopmaları ile birlikte arkadaşlarıyla iletişim kuramadıklarını; emeklilikle birlikte yaşadıkları ortamı değiştirmeleri ile eski arkadaşlarıyla görüşemediklerini söylemişlerdir. Ailesine, akraba ilişkilerine daha çok önem vermek istediğine bağlı olarak eski çevrelerinden uzaklaşıp daha yakın akrabaları ile bağlarını güçlendirmeyi amaçladıkları şeklinde ifadeler kullanmışlardır.

Ekonomik açıdan emeklilikle birlikte yaşantılarında meydana gelen değişiklikler incelendiğinde ise öncelikle emeklilik sonrasında ekonomik sıkıntı yaşamadım (n=3) ve ekonomik sıkıntı yaşadım (n=17) şeklinde iki ayrı düşünce grubu olduğu görülmüştür. Bu durumun nedenlerini incelediğimizde emeklilik sonrasında ekonomik sıkıntı yaşamadığını belirten öğretmenlerin, çalışırken yeterli yatırım yapmış olmasına, eşinin de çalışmasına ve çocuklarını ekonomik özgürlüklerine kavuşturmaları ile giderlerinin azalmasına bağlı olarak sıkıntı yaşamadıklarını belirttikleri görülmüştür. Emeklilik sonrasında ekonomik sıkıntı yaşadığını belirtenlerin ise çoğunun emekli olmadan önceki ve olduktan sonraki aldıkları maaş arasında çok büyük bir azalma olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu nedenle de çoğunluğu emekli maaşını yeterli bulmayarak tekrar başka işlerde uğraşarak çalışma hayatlarına devam etmek durumunda kaldıklarını açıklamışlardır. Bunun yanı sıra çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının artmasına ve maaşlarına yapılan zammın hayat şartlarını iyileştirecek oranda yapılmamasına bağlı olarak da ekonomik sıkıntı yaşadıkları belirlenmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ekonomik sıkıntı içerisinde olmaları ve emeklilik maaşlarını yeterli bulmamaları yaşam doyumları açısından düşündürücüdür. Özellikle de çoğunun maddi sıkıntı yaşamalarına bağlı olarak hala bir fiil çalışma hayatlarını sürdürmek zorunda kalmaları yaşamdan yeterince doyum almadıklarını işaret ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Emekli öğretmenlerin emeklilik sonrasında ailevi durumları açısından kendilerini değerlendirmelerini istediğimizde ise çoğunluğu (n=19) aile yaşantısında değişiklikler olduğunu açıklamıştır. Katılımcılar çocuklarının evlenme, okuma, çalışma hayatına başlamaları vb nedenlerle evden ayrıldıklarını (n=9), emekli olduktan sonra yakınlarını kaybettiklerini (n=5), ailelerine yeni üyelerin katılımıyla ailelerinin genişlediğini (n=2) belirtmişlerdir. Ayrıca araştırma sonucunda öğretmenlerin emeklilik döneminde ailelerine zaman ayırma konusuna değindikleri ve bu konuda kimi (n=8) öğretmenin emekli olduktan sonra ailesine daha çok zaman ayırabilme fırsatı yakaladığını belirttiği görülürken kimi (n=2) öğretmenin ise tam tersine emekli olduktan sonra ailesine yeterince zaman ayıramadığını belirttikleri gözlenmiştir.

Emeklilik sonrasında öğretmenlerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini ele aldığımızda ise dikkat çekici bir bulgu olarak erkek öğretmenlerin hepsinin (n=9) boş zamanlarını kahvede geçirmelerini söyleyebiliriz ki bu durum özellikle erkek öğretmenlerin sosyal ihtiyaçlarını kahvede karşıladıklarına işaret etmektedir. Bunun dışında öğretmenlerin en çok dernek çalışmaları, yayın takibi, kurs-etkinlik ve tarım hayvancılık faaliyetlerinde buldukları görülmüştür. Tüm öğretmenlerin boş zamanlarını televizyon izleyerek geçirmesi ise televizyon programlarının onların yaşam doyumlarını büyük ölçüde etkilediği veya etkileyebilecek bir kanal, araç olabileceği söylenebilir. Bu açıdan emekli öğretmenlerin yaşamdan doyum almalarını sağlamak için televizyon etkili bir araç

olarak kullanılabilir ve zamanlarının çoğunu kahvede geçiren öğretmenler için kahvelerde çeşitli etkinlikler yapılabilir. Ayrıca emekli olduktan sonra yine çoğunluğun (n=5) tarım ve hayvancılıkla ilgilenmeleri de dikkat çekici bir bulgudur.

Öğretmenlerin yaşantılarına dönüp baktıklarında "Keşke .... olsaydı" dedikleri durumları incelediğimizde ise sadece 5 öğretmenin hayatında keşke dediği durumların olmadığını belirtmesi çoğu öğretmenin yaşantısında pişmanlıklar yaşamadığı şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenlerin bu konuda belirttikleri ifadelere baktığımızda bazı yaşadıkları olumsuzları geriye dönüp değiştirme imkanı istedikleri, daha iyi maddi imkanlar istedikleri, daha geç emekli olmayı istedikleri ... görülmüştür. Burada belirtilen ifadelerden "tayinimi çalışırken istediğim yere yaptırabilseydim" diyenlerin 3 kişi olması öğretmenlerin çalışma hayatında istedikleri yerlerde çalışma imkanına kavuşamamalarının emeklilik döneminde hayatlarını ne derece etkilediğini de göstermektedir.

"İyi ki ... yapmışım" dedikleri durumları ele aldığımızda sadece 1 kişi iyi ki yapmışım dediğim durumlar olmadı derken; diğer öğretmenlerin çoğunluğu iyi ki çocuklarına iyi bir gelecek sağlamışım, iyi ki öğretmen olmuşum, iyi ki mutlu bir ailem var, iyi ki çalışma hayatıma devam ediyorum, iyi ki kendimi sosyal güvence altına almışım... ifadelerini kullandıkları görülmüştür. Burada ise öğretmenlerin mutlu bir aile yaşantısına özellikle çocuklarının geleceğini iyi bir şekilde yapılandırmaya ve sosyal güvenceye sahip olmaya ne kadar çok önem verdikleri görülmektedir.

Öneriler

1. Emekli öğretmenlerin yaşadıkları ekonomik sıkıntıları gidermek amacıyla kazanç politikaları yeniden gözden geçirilmelidir. Kazançlarının iyileştirilmesi yönünde adımlar atılmalıdır.
2. Emekli öğretmenlerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri, sosyal ilişkilerini geliştirebilecekleri çeşitli sosyo-kültürel faaliyetler düzenlenmelidir. Emeklilerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri ilgi ve hobilerin emeklilik öncesinde geliştirilmesine öncelik verilmeli ve kazandırılacak bu alışkanlıklar yoluyla yaşam kalitelerinin geliştirilmesi sağlanmalıdır.
3. Araştırma sonucunda emekli öğretmenlerin boş zamanlarını geçirdikleri kahvehaneler, öğretmen evleri çeşitli etkinliklerle daha donanımlı, daha zengin içerikli mekanlar haline getirilmelidir. Televizyon programları da emekliler de düşünülerek onlara hitap eden eğitici-öğretici programlarla zenginleştirilmelidir.
4. Öğretmenler emeklilik döneminde doyum sağlayabilmeleri için kendilerini emekli olma fikrine alıştırmalı ve bu dönemin özelliklerini (gelirinin azalacağı, boş zamanlarının artacağı vb.) dikkate alarak emekli olma kararı almalıdırlar.
5. Bireylerin emekli olurken daha sağlıklı karar verebilmeleri ve emekli olduktan sonra da bu dönemde yaşayacakları değişimlere daha kolay adapte olabilmeleri amacıyla aile ilişkileri, boş zaman aktiviteleri, sağlıklı yaşam, ekonomik planlama vb. konularda karşılaşılabilecekleri sorunlarla daha kolay başa çıkabilmeleri için uzmanlar tarafından öğretmenlere çeşitli bilgilendirici ve bilinçlendirici eğitim programları (psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, konferanslar, seminerler vb.) verilmelidir.

6. Emeklilerin toplumsal faaliyetlere katılması desteklenmeli ve toplumsal yaşama üretici durumda katılmalarını sağlayacak programlar düzenlenmelidir.

7. Emekli olma kararı ani bir şekilde alınmamalı, belirli bir plan dahilinde emekli olunmalıdır.

8. Sağlıklı bir emeklilik dönemi yaşamak ve bireylerin kendilerini iyi hissetmesi için düzenli spor yapılmalı, dengeli beslenmeye ve sağlık kontrollerini düzenli yaptırmaya önem verilmelidir.

9. Emeklilik yaşamına ilişkin alınacak kararlarda eşlerin ve çocukların fikirleri de dikkate alınmalı ve yapılacak planlarda onlara da yer verilmelidir.

Kaynakça

Akçay, C. R. (1994). *Çanakkale ilinde görev yapan öğretmenlerin emekliliğe hazırlık eğitimine ihtiyaçları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Akman, N. İ., (2003). *Huzurevinde kalan yaşlılarda sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve yaşam doyumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Arasan, A., B. (2010). *Akademisyenlerde yaşam doyumu, iş doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Uşak Üniversitesi, Uşak

Ardert, M. (1997). Wisdom and life satisfaction in old age. *Journal of gerontology: psychological sciences*. Vol 52B, No: 1, ss. 15-26.

Avşaroğlu, S; Deniz, M.E; Kahraman, A. (2005). Teknik öğretmenlerde yaşam doyumu, iş doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı, 14. ss. 115–129.

Aydın, T. (2010). *Huzurevinde yaşayan yaşlıların geleceğe yönelik beklentilerinin özbakım gücü ve yaşam doyumuna etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Başaran, İ. E., 2008. *Örgütsel davranış ve insanın üretim gücü*. Ankara:Ekinoks Eğitim Danışmanlık.

Budak S. (2000) Psikoloji Sözcüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri (4.baskı)*. PegemA Yayıncılık, Ankara.

Calasanti, T. M. (1996). Gender and life satisfaction in retirement: an assessment of the male. *Model J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci*. 51B (1), ss. 18-29.

Ching-man, L. (1996). *Life satisfaction in old age*. The University of Hong Kong (Pokfulam, Hong Kong). 19 Nisan 2013 tarihinde <http://hdl.handle.net/10722/31007> adresinden erişilmiştir.

Çetinkaya, E. (2011). *Emekli bireylerde yaşam doyumunun yordayıcıları olarak sosyal destek ve öz-yeterlilik*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Doyle, D. & Forehand, M.J. (1984). Life Satisfaction and Old Age A Reexamination. *Research on Aging*. 6 (3). 432-448. doi: 10.1177/0164027584006003008.

Floyd FJ, Haynes SN, Doll ER, Winemiller D, Lemsky C, Burgy TM, Werle M, Heilman N. Assessing retirement satisfaction and perceptions of retirement experiences. *Source Psychology Department*, Michigan State University, East Lansing 48824-1117.

Gökçe, H. (2008). *Serbest zaman doyumunun yaşam doyumunu ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli.

Günay, G. (2006). *Bireylerin kişi ve aile olarak emekliliğe hazırlanmalarına ilişkin plan yapma durumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kabasakal, Z. ve Uz, B. A. (2013). Öğretmen adaylarında yaşam doyumunun yordayıcısı olarak problem çözme becerileri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), ss. 27-35. 15.02.2013 tarihinde http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/03a.zekavet_kabasakal.pdf adresinden erişilmiştir.

Kalkan, M (2008). Yaşlılık: tanımı, sınıflandırılması ve genel bilgiler. K. Ersanlı ve M. Kalkan, (Ed), *Psikolojik, Sosyolojik ve Bedensel Açından Yaşlılık* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Kandemir, A. (2012, 18 Şubat).Emekli olan öğretmen sayısı azalıyor. 10.02.2013 tarihinde <http://www.memurlar.net/haber/218130/> adresinden erişilmiştir.

Keser, A. (2005). İş doyumunu ve yaşam doyumunu ilişkisi: otomotiv sektöründe bir uygulama. *Çalışma ve Toplum*, Sayı 4, ss.77-96.

Köker, S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumunu düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi, Ankara.

Kümbül Güler B. ve Emeç, H., 2006. Yaşam memnuniyeti ve akademik başarıda iyimserlik etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, :21(2), ss. 129-149.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2013). Milli Eğitim İstatistikleri. 13.02.2013 tarihinde <http://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2012-2013/icerik/79> adresinden erişilmiştir.

Neugarten, B.L.; Havighurst, R.J.; Tobin, S.S. (1961). The measurement of the life satisfaction. *Journal of Gerontology*, 16, ss. 134-143.

NTVMSNBC ve Ajanslar, 13 Mayıs 2012, 15.02.2013 tarihinde <http://www.ntvmsnbc.com/id/25348500/> adresinden erişilmiştir.

- Onur, B. (1991). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. Versa Yayıncılık. Ankara.
- Özgür G, Babacan Gümüş A, Durdu B. (2010). Evde ve yurttan kalan üniversite öğrencilerinde yaşam doyumu. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 1(1): ss. 25-32.
- Özyürek, A., Gümüş, H., & Doğan, S. (2012). Öğretmen ve okul yöneticilerinin tükenmişlik ve yaşam doyumunun incelenmesi. *International Journal of Human Sciences [Online]*. (9)2, ss. 892-904.
- Salman, S. (2004). *Öğretmenlerin emeklilik dönemine uyumları ve yaşam tatminleri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Schmitt, N., White, J. K., Coyle, B.W. and Rauschenberger, J. (1979). Retirement and life satisfaction. *The Academy of Management Journal*. 22 (2), ss. 282-291.
- Şahin, Ş. (2008). *Beden eğitimi öğretmenlerinin tükenmişlik ve yaşam doyumu düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi. Mersin.
- Şahin, E. (2010). *İlköğretim öğretmenlerinde yaratıcılık, mesleki tükenmişlik ve yaşam doyumu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya
- Şimşek, E., 2011. *Örgütsel iletişim ve kişilik özelliklerinin yaşam doyumuna etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Telef, B. B. (2011). Öğretmenlerin öz-yeterlikleri, iş doyumları, yaşam doyumları ve tükenmişliklerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(1), ss. 91-108.
- Tomrukçu, Ç., 2010. *Özel ve kamuya ait ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin yaşam ve iş doyumları düzeyleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ondokuzmayıs Üniversitesi, Samsun.
- Türkiye Cumhuriyeti 5434 sayılı emekli sandığı Kanunu (1949). 15.02.2013 tarihinde <http://www.sgdb.hacettepe.edu.tr/dosya/dismevzuat/kanun/5434.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Üre, Ö., 2001. *Araştırma görevlilerinde tükenmişlik düzeyi ile yalnızlık düzeyi ve yaşam doyumları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Vara, Ş. (1999). *Yoğun bakım hemşirelerinde iş doyumları ve genel yaşam doyumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Yeten, Ç. (2005). *Emekliliğine az kalmış sınıf öğretmenlerinin emeklilik eğitim ihtiyacının saptanması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara.

